



## СЕКЦІЯ 5

### ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.22:331.108.644.7

#### **ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ПРАЦІВНИКІВ У ВИПАДКУ ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ВИМОГ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Вапнярчук Н.М., к. ю. н.,  
старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник  
відділу планування та аналізу правових досліджень  
Управління планування та координації правових досліджень в Україні  
Національної академії правових наук України

Стаття присвячена дослідженню зарубіжного досвіду правового регулювання звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції. У роботі доведено, що аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції та пошук шляхів його імплементації в Україні є вкрай актуальним в умовах реформ та Європейської інтеграції України.

**Ключові слова:** запобігання корупції, зарубіжний досвід, припинення трудового договору, роботодавець, працівник, звільнення.

Статья посвящена исследованию зарубежного опыта правового регулирования увольнения работников в случае нарушения законодательных требований по предотвращению коррупции. В работе сделан вывод, что анализ зарубежного опыта правового регулирования увольнения работников в случае нарушения законодательных требований по предотвращению коррупции и поиск путей его имплементации в Украине является крайне актуальным в условиях реформ и европейской интеграции Украины.

**Ключевые слова:** предотвращение коррупции, зарубежный опыт, прекращение трудового договора, работодатель, работник, увольнение.

#### Vapnyarchuk N.M. LEGAL REGULATION DISMISSAL OF EMPLOYEES IN CASES OF VIOLATION OF LEGISLATIVE REQUIREMENTS TO PREVENT CORRUPTION: FOREIGN EXPERIENCE

The article investigates foreign experience of legal regulation of dismissal for violation of legal requirements to prevent corruption. It is proved that the analysis of foreign experience of legal regulation of dismissal for violation of legal requirements to prevent corruption and search for ways of its implementation in Ukraine is extremely important in terms of reforms and European integration of Ukraine.

**Key words:** prevention of corruption, international experience, termination of the employment contract, employer, employee layoffs.

**Постановка проблеми.** Відомий французький учений Р. Давид зробив принципово важливий висновок, з яким ми погоджуємося: «Світ став один. Ми не можемо відгородитися від людей, які живуть в інших державах... Необхідна міжнародна взаємодія або, в будь-якому випадку, просте співіснування, щоб ми відкрили наші вікна й подивилися на зарубіжне право» [1, с. 9]. У наш час ці слова є актуальними як ніколи в силу подій, що відбуваються навколо.

Як зазначає М.М. Шумило, порівняння національних законодавств дає можливість побачити переваги й недоліки законодавства як України, так і інших держав. Отже, щоб наукові пошуки були об'єктивними і всесторонніми, таке правове порівняння має сенс [2, с. 77].

В умовах інтеграції України в європейське та світове товариство одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики є реформування та вдосконалення системи запобігання та протидії корупції. Жодні реформи в країні не можуть бути реалізованими за умов високого рівня корупції. Проблема

корупції продовжує залишатися дуже гострою як на рівні держави, так і для окремих державних органів влади. Як зазначає О.С. Сотула, протидія корупції є життєвою необхідністю для держави, для суспільства, для людей. Вона забезпечує створення умов для нормального життя і суспільного прогресу [3, с. 153–155].

**Метою статті** є дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції.

**Виклад основного матеріалу.** Проведений аналіз законодавства зарубіжних держав показав, що правовому регулюванню звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції приділяється доволі значна увага. В одних країнах законодавство про працю містить спеціальну норму, яка є підставою припинення трудових правовідносин з державним службовцем у випадку вчинення ним корупційного правопорушення (Республіка Беларусь, Республіка Казахстан, Республіка Молдова та ін.), в інших, зокрема в Азербайджанській Респуб-

бліці, Литовській Республіці, трудове законодавство не містить такої норми. Це питання врегульовується на рівні інших законодавчих актів.

Так, Трудовий кодекс Республіки Казахстан [4] до підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця відносить учинення державним службовцем корупційного правопорушення, що відповідно до судового акту виключає можливість його подальшої роботи (ст. 54). На розвиток цієї норми в Кодексі містяться такі спеціальні норми: (а) на цивільну службу на посаду, пов'язану з виконанням управлінських функцій, не може бути прийнята особа, яка раніше вчинила корупційний злочин (ст. 231); (б) на роботу в державні підприємства на праві господарського відання, національні управляючі холдинги, в національні інститути розвитку, національні холдинги і національні компанії, а також їх дочірні організації на посаду, пов'язану з виконанням управлінських функцій, не може бути прийнята особа, яка раніше вчинила корупційний злочин (ст. 240-1).

Відповідно до Закону Республіки Казахстан «Про боротьбу з корупцією» [5] посадовим та іншим особам, уповноваженим на виконання державних функцій, а також прирівняним до них особам, забороняється займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім педагогічної, наукової й іншої творчої діяльності. Особи, які займаються діяльністю, несумісною з виконанням своїх повноважень, підлягають звільненню чи іншому вивільненню від виконання відповідних функцій. Указані особи не можуть бути знову уповноваженими на виконання указаних функцій поки не припинять займатися зазначеною діяльністю. Посадовці та інші особи, уповноважені на виконання державних функцій, а також прирівняні до них особи не можуть обіймати посади, що знаходяться в безпосередній підлеглості їх близьких родичів або чоловіка (дружини), за винятком випадків, передбачених законами. Особи, що порушують ці вимоги, якщо вони добровільно протягом 3-х місяців з моменту виявлення порушення його не усунуть, підлягають переведенню на посади, що виключають таку підпорядкованість, а за неможливості здійснення цієї процедури один із цих службовців має бути звільнений із посади чи інакше вивільнений від виконання державних функцій.

До правопорушень, створюючих умови для корупції, належать певні діяння осіб, уповноважених на виконання державних функцій, та осіб, прирівняних до них, як-от: (а) неправомірне втручання в діяльність інших державних органів; (б) використання своїх службових повноважень при вирішенні питань, пов'язаних із задоволенням матеріальних інтересів зазначених осіб або їх близьких родичів чи свояків; (в) надання непередбачених законом переваг при вступі і просуванні по державній службі, в державних організаціях та організаціях, у статутному капіталі яких частка держави становить понад 50%, а також юридичних осіб, понад 50% голосуючих акцій яких належить зазначеним дочірнім організаціям, що належать державі; (г) надання неправомірної переваги юридичним або фізичним особам

при підготовці і прийнятті рішень; (д) надання кому б то не було будь-якого не передбаченого законодавством сприяння в здійсненні підприємницької чи іншої пов'язаної з отриманням доходу діяльності; (е) використання в особистих або групових інтересах інформації, отриманої при виконанні державних функцій, якщо вона не підлягає офіційному поширенню; (є) необґрунтована відмова в інформації фізичним і юридичним особам, надання якої передбачено законодавством, її затримка, передача недостовірної або неповної інформації; (ж) вимога від фізичних або юридичних осіб інформації, надання якої цими особами не передбачено законодавством; (з) передача державних фінансових і матеріальних ресурсів у виборчі фонди окремих кандидатів; (и) неодноразове порушення законодавчо встановленого порядку розгляду звернень фізичних і юридичних осіб, вирішення інших питань, що входять до їх компетенції; (і) дарування подарунків і надання неслужбових послуг вищестоящим офіційним особам для отримання з використанням посадових повноважень зазначених осіб власної майнової вигоди, блага або переваги; (ї) явне перешкоджання фізичним або юридичним особам у реалізації їх прав і законних інтересів; (й) делегування повноважень на державне регулювання підприємницької діяльності фізичним або юридичним особам, що здійснюють таку діяльність, а також на контроль і нагляд за нею; (к) передача державних контрольних і наглядових функцій організаціям, що не мають статусу державного органу; (л) участь в азартних іграх грошового або іншого майнового характеру з вище- або нижчестоящими посадовими особами або тими, що перебувають із ними в іншій залежності по службі або роботі.

Корупційними правопорушеннями, пов'язаними з протиправним отриманням благ і переваг, є діяння осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або осіб, прирівняних до них, а саме: (а) прийняття за виконання своїх державних або прирівняних до них функцій будь-якої винагороди у виді грошей, послуг чи в інших формах від організацій, у яких особа не виконує відповідні функції, а також від фізичних осіб; (б) прийняття подарунків або послуг у зв'язку з виконанням своїх державних чи прирівняних до них функцій або від осіб, залежних від них по службі, за загальне заступництво чи потурання по службі; (в) прийняття запрошень у внутрішньодержавні або зарубіжні туристичні, лікувально-оздоровчі чи інші поїздки за рахунок фізичних або юридичних осіб; (г) використання не передбачених законодавством переваг в отриманні кредитів, позичок, придбання цінних паперів, нерухомості та іншого майна. Учinenня особою, уповноваженою на виконання державних функцій, або особою, прирівняною до неї, будь-якого з корупційних правопорушень, зазначених у пунктах 1 і 2, якщо воно не містить ознак кримінально караного діяння, тягне звільнення з посади або припинення виконання державних функцій.

За Законом Республіки Казахстан «Про державну службу» [6] за вчинення корупційного правопорушення на держслужбовця може



бути накладено один із видів дисциплінарних стягнень: попередження про неповну службову відповідність, пониження в посаді або звільнення з неї.

Питання запобігання корупції порушується й у законодавстві про працю Республіки Беларусь. Так, Трудовий кодекс [7] цієї країни однією з додаткових підстав припинення трудового договору з ініціативи наймача називає невідповідність або порушення працівником, уповноваженим на виконання державних функцій, письмових зобов'язань щодо вжиття передбачених законодавством заходів із недопущення корупції (ст. 47).

Правові підвалини державної політики у сфері боротьби з корупцією в цій державі встановлює Закон «Про боротьбу з корупцією» [8], відповідно до ст. 16 якого державна посадова особа й особа, яка претендує на зайняття посади держпосадовця, з метою недопущення дій, що можуть призвести до використання ними свого службового становища й пов'язаних з ним можливостей і заснованого на ньому авторитету в особистих, групових та інших позаслужбових інтересах, дають зобов'язання дотримуватися обмежень, установлених законодавством про державну службу для чиновників, і ставляться до відома про правові наслідки невиконання такого зобов'язання. Зобов'язання зазначених осіб оформлюється в письмовій формі кадровою службою відповідного державного органу. Непідписання даного зобов'язання тягне за собою відмову в реєстрації як кандидата на посаду державного посадовця, в призначенні на посаду чиновника або звільненні його із займаної посади в порядку, встановленому законодавчими актами.

Так, державна посадова особа не має права: (а) займатися підприємницькою діяльністю особисто або через довірених осіб, сприяти чоловікові (дружині), близьким родичам або своякам у здійсненні підприємницької діяльності з використанням службового становища, бути представником третіх осіб з питань, пов'язаних із діяльністю державного органу, працівником якого вона є, або підлеглого чи підконтрольного їй державного органу, а також виконувати іншу оплачувану роботу, не пов'язану з виконанням службових обов'язків за місцем основної роботи (крім викладацької, наукової, культурної, творчої діяльності й медичної практики), якщо інше не встановлено Конституцією Республіки Беларусь [9]; (б) учиняти від імені державних організацій без погодження з державними органами, в підпорядкуванні яких вона знаходиться, угоди з юридичними особами, власниками майна або афілійованими особами яких є її чоловік (дружина), близький родич або свояк, а також з індивідуальними підприємцями, які є її чоловіком (дружиною), близьким родичем або свояком, доручати без такого погодження укладення зазначених угод іншим посадовим особам; (в) укладати від імені недержавних організацій, у статутному фонді яких частка державної власності становить не менше 50%, угоди з юридичними особами, власниками майна або афілійованими особами яких є її чоловік (дружина), близький родич або свояк,

а також з індивідуальними підприємцями, які є її чоловіком (дружиною), близьким родичем або свояком, доручати здійснення таких операцій іншим посадовим особам на порушення порядку, встановленого законодавчими актами про господарські товариства; (г) брати участь особисто або через довірених осіб в управлінні комерційною організацією, за винятком випадків, передбачених законодавством; (д) мати рахунки в іноземних банках, за винятком випадків виконання державних функцій в іноземних державах та інших випадків, установлених законодавством; (е) виконувати маючі відношення до службової (трудової) діяльності вказівки й доручення політичної партії, іншого громадського об'єднання, членом якої вона є (за винятком депутатів Палати представників і членів Ради Республіки Національних зборів Республіки Беларусь, депутатів місцевих Рад).

Державні службовці й прирівняні до них особи, які порушили письмове зобов'язання щодо дотримання обмежень, притягаються до відповідальності, в тому числі звільняються із займаної посади.

У той же час, приміром, Трудовий кодекс Азербайджанської Республіки [10] спеціальної норми, яка служила б підставою припинення трудових правовідносин з державним службовцем у випадку вчинення ним корупційного правопорушення, не містить. Проте нормативні приписи щодо цього містяться в спеціальних законодавчих актах. Так, Закон Азербайджанської Республіки «Про правила етичної поведінки державних службовців» [11] забороняє чиновникові вчиняти дії (бездіяльність) або приймати рішення, спрямовані на незаконне отримання матеріальних чи нематеріальних цінностей, пільг або привілеїв. Держслужбовець повинен вживати заходів, що виключають їх отримання внаслідок його введінки або рішень. У разі незаконної пропозиції службовцеві матеріальних або нематеріальних цінностей, пільг чи привілеїв він повинен відмовитися від них. Якщо ж цінності, пільги або привілеї вручаються службовцеві з незалежних від нього причин, він має інформувати про це свого безпосереднього керівника, а ці матеріальні й нематеріальні цінності – здати по акту в державний орган, в якому він проходить службу. У період служби держслужбовець не повинен допускати зіткнення інтересів і незаконно використовувати свої службові повноваження в особистих цілях. У випадку можливого виникнення суперечностей між службовими обов'язками чиновника та його особистими інтересами він зобов'язаний відповідно до законодавства надати інформацію про характер цих інтересів при прийомі на державну службу, а також в наступні її періоди. Якщо пропозиції про перехід на іншу посаду можуть послужити причиною для зіткнення інтересів, службовець зобов'язаний повідомити про це керівника державного органу. Після припинення державної служби чиновник не може бути прийнятий протягом установленого законодавством строку на роботу в підприємства, установи, організації або в їх підрозділи, діяльність яких він раніше контролював.

Порушення правил етичної поведінки службять підставою для притягнення державного

службовця до дисциплінарної відповідальності, що здійснюється в порядку й у строки, передбачені законодавством.

На виявлення, попередження й ліквідацію наслідків правопорушень, пов'язаних із корупцією, на захист соціальної справедливості, прав та свобод людини і громадянина, створення сприятливих умов для розвитку економіки, забезпечення законності, прозорості й ефективної діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб спрямований Закон Азербайджанської Республіки «Про боротьбу з корупцією» [12], розділ II якого присвячений попередженню корупції, об'єднує спеціальні норми: (а) вимоги фінансового характеру, (б) відповідальність за порушення таких вимог; (в) недопущення спільної роботи близьких родичів, (г) обмеження, пов'язані з отриманням подарунків. За ст. 7 розглядуваного законодавчого акта близькі родичі посадових осіб не можуть займати жодної посади під їх безпосереднім підпорядкуванням, за винятком виборних посад та в інших передбачених законодавством випадках. Якщо особи, які порушили зазначені вимоги, протягом 30 днів після виявлення порушення добровільно його не усунуть, вони мають бути переведені на іншу посаду, що виключає підпорядкування; якщо ж це зробити не можливо, одна з указаних осіб звільняється із займаної посади.

У Нідерландах антикорупційна стратегія є прикладом комплексної боротьби з корупцією та включає такі процедурні та інституціональні заходи, як: (а) постійна звітність та гласність у питаннях виявлення корупції і обговорення наслідків – покарання за корупційні дії; (б) розробка системи моніторингу можливих місць виникнення корупційних дій у державних та громадських організаціях і суворого контролю за діяльністю осіб, які там працюють; (в) створення системи прав і обов'язків посадових осіб із визначенням міри відповідальності за порушення посадової етики та корупційні прояви; (г) основною мірою покарання за корупційну дію є заборона працювати в державних організаціях та втрата всіх соціальних пільг; (д) наявність в усіх організаціях, зокрема в міністерствах, служби внутрішньої безпеки, обов'язком яких є реєстрація та виявлення помилок чиновників, їх навмисних чи випадкових порушень діючих правил і відповідних наслідків таких порушень; (е) організація системи добору осіб на посади, небезпечні з погляду корупції; (є) створення спеціальної системи навчання чиновників, яка роз'ясняє, зокрема, політичну, суспільну шкоду корупції та можливі наслідки участі в ній [13, с. 29, 30].

**Висновки.** Проаналізувавши законодавство зарубіжних країн у царині правового регулювання звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції, можемо зробити деякі висновки.

Антикорупційне законодавство зарубіжних країн спрямовано перш за все: (а) на забезпечення стабільності й безпеки в суспільстві, (б) на розширення демократичних засад, гласності й контролю в управлінні державою,

(в) на зміцнення довіри населення до держави та її органів, (г) на стимулювання вступу високопрофесійних кадрів на службу в державні органи й органи місцевого самоврядування, (д) на зміцнення гарантій незалежності й чесності чиновників.

Основними завданнями, які ставить перед собою це законодавство, є: (а) попередження корупційного правопорушення, його виявлення й припинення; (б) відновлення порушених прав і законних інтересів громадян і юридичних осіб; (в) забезпечення безпеки держави й ефективного функціонування органів державної влади й органів місцевого самоврядування; (г) зміцнення авторитету публічної служби; (д) створення умов, що забезпечують непідкупність осіб, які виконують публічні функції; (е) забезпечення невідворотності відповідальності за вчинення корупційних правопорушень.

Отже, аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання звільнення працівників у випадку порушення законодавчих вимог щодо запобігання корупції та пошук шляхів його імплементації в Україні є вкрай актуальним в умовах реформ та Європейської інтеграції України. Зважаючи на позитивні результати запобігання та протидії корупції в зарубіжних країнах, їх досвід вирішення цієї проблеми заслуговує на увагу та імплементацію в Україні.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Давид Р. Основные правовые системы современности / Рене Давид, Камилла Жоффре-Спинози. – М. : Междун. отн., 1999. – 400 с.
2. Шумило М.М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців / М.М. Шумило. – К. : Ніка-Центр, 2010. – 272 с.
3. Сотула О.С. Політична корупція: проблеми змісту і структури / О.С. Сотула // Збірник науково-методичних праць «Держава, регіон, підприємство: теорія та практика економіко-правового регулювання». – Херсон. – 26–27 листопада 2009 р. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – С. 153–155.
4. Трудовой кодекс Республики Казахстан : утв. Законом Респ. Казахстан от 15.05.2007 г., № 251-III ЗРК // Ведом. Парламента Респ. Казахстан. – 2007. – № 9(2490). – Ст. 65.
5. О борьбе с коррупцией : Закон Респ. Казахстан от 02.07.1998 г., №267-1 // Ведом. Парламента Респ. Казахстан. – 1998. – №15. – Ст. 209.
6. О государственной службе : Закон Респ. Казахстан от 23.07.1999 г., № 453-1 // Ведом. Парламента Респ. Казахстан. – 1999. – № 21. – Ст. 773.
7. Трудовой кодекс Республики Беларусь : утв. Законом Респ. Беларусь от 26.07.1999 г., № 296-3 // Нац. реестр прав. актов Респ. Беларусь. – 1999. – №80. – 2/70.
8. О борьбе с коррупцией : Закон Респ. Беларусь от 20.07.2006 г., №165-3 // Нац. реестр прав. актов Респ. Беларусь. – 2006. – №122. – 2/1262.
9. Конституция Республики Беларусь : утв. Законом Респ. Беларусь от 15.03.1994 г., № 2875 // Ведом. Нац. собрания Респ. Беларусь. – 1994. – № 9. – Ст. 144.
10. Трудовой кодекс Азербайджанской Республики : утв. Законом Азербайдж. Респ. от 01.01.1999 г., №618-П // Собр. зак-ва Азербайдж. Респ. – 1999. – № 4. – Ст. 213.
11. О правилах этичного поведения государственных служащих : Закон Азербайдж. Республики от 31.05.2007 г., № 352-IIIП // Собр. зак-ва Азербайдж. Респ. – 2007. – № 8. – Ст. 750.
12. О борьбе с коррупцией : Закон Азербайдж. Республики от 13.01.2004 г., № 580-IIIП // Собр. зак-ва Азербайдж. Респ. – 2004. – № 3. – Ст. 125.
13. Теоретико-правові засади протидії корупції. – Ірпінь : НДІ фінансового права, 2014. – 39 с.